

Дарина ПОПІЛЬ
кандидат наук із соціальних комунікацій,
докторантка Університету папєжського
Яна Павла II в Кракові (Польща)

УДК 007 : 304 : 070

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ДРУКОВАНИХ ВИДАННЯХ

Розглянуто генезу й становлення постмодернізму у культурному просторі України та Польщі. Проаналізовано особливості національних варіантів рецепції постмодернізму в цих країнах. Порівняно парадигми рецепції українського та польського постмодернізму в українській та польській пресі.

Ключові слова: рецепція, постмодернізм, преса, медіа.

Співпраця постмодернізму з медіа відбувається на багатьох рівнях. Мистецька, літературна практика постмодернізму твориться спільно із медіа, згодом ними ж і переосмислюється як теорія. За допомогою медіа постмодернізм видозмінюється та розширює спектри свого впливу та діяльності. Відбувається також постмодернізація медіа. Сильно медіатизованими є український та польський національні варіанти постмодернізму. Оскільки національні парадигми рецепції постмодернізму у пресі є фактично не вивченими, то цікавим та актуальним буде їх дослідження та порівняння в українському та польському медійному просторі.

Мета статті – є визначити основні парадигми рецепції постмодернізму в українській та польській пресі та виявити їх спільні та відмінні риси.

Реалізація мети передбачає виконання таких завдань:

1) розкрити особливості розвитку українського постмодернізму та на підставі аналізу сучасної української преси дослідити історичну й національну специфіку парадигми його рецепції;

2) проаналізувати зародження й становлення постмодернізму у Польщі, охарактеризувати варіанти рецепції постмодернізму у польській пресі;

3) порівняти медіарецепцію постмодернізму в пресі України та Польщі, зацентрувати увагу на найсуттєвіших моментах.

Дослідження парадигми медіа-рецепції українського та польського постмодернізму вказує на ряд ознак, що суттєво відрізняють її від західної моделі постмодернізму. Зокрема, йдеться про історичні обставини та особливості політичного минулого.

Через складні ідеологічні умови, в яких перебувало українське суспільство та культурно-літературно-мистецьке життя, зокрема за часів радянської влади, модерний дискурс української літератури був не до кінця розвиненим та повноцінним. Через це не зміг створити належного, такого, як у країнах Заходу, підґрунтя до виникнення українського постмодернізму. Ю. Андрухович пише, що модернізм в українській практиці було жорстко перервано тоталітарною диктатурою, світовими війнами, що постмодернізм прийшов як «велика багатообіцяюча пуста». Автор хоч і описує перерваність

модернізму, проте аж ніяк не заперечує його існування [1]. На думку Я. Поліщука, модерністська свідомість українського ХХ ст., можливо, була позбавлена достатнього теоретично-критичного осмислення та підґрунтя, проте вона все ж була. Якщо заперечувати її присутність, то тоді ми не розглядали б нашу теперішню літературу через постмодерну візію. «Адже тільки розвинена модерна свідомість створює ґрунт для розвитку її іронічного переосмислення, до якого і вдаються постмодерністи», – пише дослідник [12, с. 28].

Отже, незаперечним є факт, що український модернізм розвинувся навіть у тяжких умовах, а звільнений від тоталітарного контролю постмодернізм створив належні умови для критичного осмислення модернізму. Саме в добу українського постмодерну появились найґрунтовніші дослідження українського модернізму.

У польське суспільство постмодернізм (як поняття і явище) прийшов дещо раніше, ніж в українське. Проте перша спроба закріпитись у польській культурі була майже непоміченою через складні політичні та соціальні чинники. Як літературна практика на теренах Польщі постмодернізм почав діяти після 1989 р., за ідеологічно вільніших та сприятливіших умов. Відтоді рецепція постмодернізму у польській пресі почала дуже швидко розвиватись. А. Насіловська пояснює, чим викликана поява такої швидкої і масштабної рецепції постмодернізму у польській пресі: «У тракті урядової трансформації після 1989 року наступив ще один акт процесу освоєння постмодернізму: з'явилась дуже велика потреба у теорії, яка стала обов'язковою частиною університетської гуманістики. У багатьох дисциплінах вона витіснила вживані до цього часу методологічні традиції і мови, в інших – появився конфлікт між мисленням, що існувало до цього часу, зорієнтованим на культурний канон чи традиційне розуміння вартості, і постмодерністичним релятивізмом» [18].

Польський модернізм, як і український, розвивався під впливом політичних світоглядів, що негативно впливали на його функціонування. Проте порівняно з українським не зазнав свідомого переслідування та нищення з боку влади і не був перерваним так, як український. Через це у польській культурі можемо спостерігати більш плавний та логічний перехід модернізму у постмодернізм: без особливих контраверсій та полемік на цю тему у пресі. Польський модернізм підготував для постмодернізму кращу основу, ніж український. Деякі дослідники схильні вважати, що попередником постмодернізму у Польщі є соціалізм та комунізм, а не модернізм. Загалом найґрунтовніші дослідження польського модернізму, як і в українському випадку, було здійснено вже в добу постмодернізму.

Український постмодернізм почав розвиватись ще в умовах радянського соцреалізму: його започатковували тогочасні представники андеграунду – київської іронічної літературної школи. Перші українські постмодерністи себе такими не вважали. Аж коли постмодернізм розвинувся та утвердився на Заході, почали себе з ним ідентифікувати.

Подібну ситуацію описують і польські автори. Зокрема А. Насіловська пише, що у Польщі вже від 1960-х років письменники займались постмодерною прозою, проте не свідомо. Вони не ототожнювали себе з постмодернізмом через відсутність знання його теорії [18].

Обидва постмодернізми, український та польський, зародилися після політично складних нестабільних умов, а розвивались у час, коли культура і соціум приходили до нормального стану: в Україні цей період почався зі здобуття країною незалежності, у Польщі – після ліквідації соціалізму і внесення поправок до конституції.

Незважаючи на схожість процесу зародження, поява постмодернізму на теренах Польщі та України викликала, особливо на початку, досить різні моделі рецепції у

пресі обох країн. Вітчизняні автори розпочали дискусії про українське минуле (найчастіше в контексті модернізму): як воно вплинуло на появу постмодернізму і чи взагалі вплинуло. Публікації ж польських авторів тривалий час взагалі були незначними до саме «польської проблематики» постмодернізму. Преса масово була засипана або перекладами західних дослідників, або полемікою з ними. Згодом ситуація змінилась на користь польського постмодернізму, проте апеляція до імен і теорій західних зразків і надалі переважає у сучасній польській критиці.

На нашу думку, так відбувається тому що Польща завжди, навіть в умовах соціалізму, була ближчою до Заходу, тому його ідеї проникали на її терени завжди швидше й у більших масштабах, аніж до України. Таке твердження, звісно, меншою мірою стосується критики останніх років. Україна разом із здобуттям незалежності отримала повну свободу у своїх культурних та літературних пошуках, проте мінімально скерувала цю свободу у бік західних праць з теорії постмодернізму і максимально заглибилася в український бік постмодернізму. Це «заглиблення» має неоднозначне обличчя, адже українську рецепцію постмодернізму умовно можна поділити на три види: пропостмодерну, антипостмодерну та метапостмодерну.

Публікації на постмодерну тематику в українській періодиці найчастіше можна спіткати у таких виданнях, як культурологічний часопис «І», журнал «Слово і час», часопис «Критика», газети «Дзеркало тижня», «День». Постмодернізм обговорюють як у спеціалізованих культурологічних виданнях, літературній критиці, так і на шпальтах газет.

Пропостмодерна парадигма рецепції виходить з-під пера авторів, належних до постмодерної практики, і нерідко є доволі хаотичною, як і сам напрям. Творці цього різновиду рецепції можуть лаяти постмодернізм, критикувати, принижувати, а згодом урівноважувати ситуацію позитивними дослідженнями на цю тему. Конкретні дослідники самі завжди є в контексті постмодернізму, бо, зазвичай, є ще й творцями його літературної практики, що, як ми встановили, не завжди додає їм послідовності та об'єктивності у судженнях. Спіткати публікації такого авторства часто можна в часописах «І» або «Критика». Хоча переважно вони більше класифікуються за авторством, а не за розміщенням. До творців цієї медіарецепції постмодернізму в українській пресі зараховуємо Юрія Андруховича, Григорія Грабовича, Ростислава Семківа та ін.

Антипостмодерна парадигма показує напрям дуже односторонньо й однозначно бачить у ньому загрозу не тільки для української літератури та мистецтва, а й для української національної ідентичності загалом. До цієї когорти авторів належать Петро Іванишин, Дмитро Дроздовський, Олександр Яровий, Оксана Пахльовська. Дискусії цього типу рецепції теж залежать більше від персоналій, статті яких з'являються у таких виданнях, як «Українські проблеми», «День».

Метапостмодерна парадигма рецепції пост модернізму замало динамічна й занурена в ядро проблематики, проте спостерігається тенденція до її переміни на більш динамічну та об'єктивну, на таку, щоб стала «золотою серединою» поміж «таборами» прихильників та поборників постмодернізму, яким бракує вміння тверезо та без емоцій підходити до критики явища. Критики, що займають постмодерний нейтралітет, – це Володимир Єшкілев, Ігор Бондар-Терещенко, Тарас Возняк, Вікторія Бурлака.

Найактивніше проблеми постмодернізму обговорювали в українських медіа в 1996–1998 рр. Проте медіа-рецепція українського постмодернізму й надалі досить активна і поки що не має тенденцій до припинення, як рецепція польського постмодернізму.

У польській пресі, на відміну від української, рецепція постмодернізму більш широка і менш суперечлива. Діапазон польських постмодерних дискусій можна пояснити ще й дуже великою кількістю періодики, зокрема літературної критики.

Проблеми постмодернізму тут обговорюють у таких виданнях, як «Teksty drugie», «Czas kultury», «Kultura Współczesna», «FA-Art» та багатьох інших. Пік постмодерної полеміки у періодиці припадає спочатку на 1993–1994 рр., що дещо раніше, ніж в Україні, а потім можна виділити другий сплеск – приблизно 2004–2009 рр.

Якщо українську полеміку навколо постмодернізму можемо назвати «емоційною», то польську – «спокійною». Польську рецепцію постмодернізму ми поділили дещо по-іншому. На першому рівні розділяємо її: на «прозахідну» – переклади західних теорій постмодернізму та полеміку з іноземними авторами, а також публікації та праці, створені польськими авторами про західний постмодернізм; і на суто національну рецепцію – праці польських дослідників на тему особливостей польського постмодернізму, особливо кризь призму його попередників. Мова йде про те, що більшість дискусій на тему польського постмодернізму неодмінно зачіпають проблематику його попередників, особливо модернізму. Якщо в українському культурному просторі модернізм аналізують, як завершений у часі, то у польській полеміці модернізм виступає як активний учасник, як стиль, що ще «живе» або поруч із постмодернізмом, або замість нього, або задля нього. Саме із цієї парадигми рецепції виокремлюємо три інші види (підвиди) рецепції: позитивну, негативну та нейтральну. Варто зазначити, що цей поділ не настільки різкий, як в українському дискусійному полі: суто на позиції «за» і «проти». Тут постмодерні дебати є ніби більш ущільненими, переплетеними поміж собою, часто навіть важко розгрупувати погляди якихось дослідників. Трапляються суперечливі думки авторів, неоднозначні позиції щодо постмодернізму.

Польські критики не ведуть настільки персоніфіковані дискусії поміж собою, концентруються більше довкола поняття, а не особистих уподобань та інтересів. Часом трапляється, що тон ставлення до постмодернізму задає ціле видання, як у випадку часопису «FA-ART», головний редактор якого, Кшиштоф Уніловський, є одним із творців позитивної рецепції постмодернізму у польській пресі. Тому публікації у часопису висвітлюють постмодернізм у хорошому, теплому тоні.

Можемо виділити досить особливого у своїх контраверсіях та постмодерних міркуваннях публіциста Влодзімежа Болецького. Вважаємо, що його стиль викладу думок багато в чому схожий на стиль українського постмодерніста та есеїста Юрія Андруховича.

Якщо виділяти негативні публікації на тему постмодернізму у пресі, то варто зазначити, що його не схвалюють особи, причетні до християнської релігії. Католицька церква в Польщі (костел) розцінює постмодернізм як негативне явище.

На нашу думку, національна специфіка рецепції постмодернізму у певних моментах є дуже подібною в українській та польській пресі. А саме з тієї позиції, що в кожній із них можемо спостерігати зацікавлення історичним минулим, яке породило постмодернізм. Тільки в кожній рецептивній моделі це зацікавлення характеризується дещо різним перебігом та аргументаційною базою. Зокрема, у своїх публікаціях польські автори більше опираються на думки західних авторитетів і вступають у полеміку з ними. Український же сучасний літературно-критичний простір наскрізь пронизаний полемікою поміж українськими дослідниками.

Найбільш відмінною рисою поміж обома варіантами національної рецепції є оцінювально-ціннісний характер сприйняття постмодернізму. В українській пресі знаходимо значно більше публікацій, що оцінюють український постмодернізм як негативне явище. У польській же спостерігаємо нейтральне, «м'яке» ставлення як до негативних, так і до позитивних рис постмодернізму, тобто у польському культурному просторі існує більша схильність до метапостмодерної рецепції постмодернізму, ніж в українській. Польський постмодернізм розвивався швидше і динамічніше, ніж український,

адже більше перебував під впливом Заходу. Можливо, саме тому його тематика у Польщі і швидше почала вичерпуватись. На відміну від українського інтелектуального простору, у Польщі останнім часом зустрічається все менше публікацій на постмодерну тематику.

Дослідивши специфіку національної рецепції постмодернізму у польській та українській пресі, вважаємо, що у постмодернізмі, як і в його належності до певних національних культур, існує багато моментів та аспектів, які потребують окремого розгляду та аналізу. Тема постмодернізму залишається актуальною для досліджень і має перспективи для подальшої праці над нею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. Дезорієнтація на місцевості. Час і місце / Ю. Андрухович // Український центр. – 2003. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=684&read=true>
2. Андрухович Ю. Повернення літератури / Ю. Андрухович // Ї. – 2002. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/andr-pl.htm>
3. Бурлака В. Краса рідних симптомів / В. Бурлака // Дзеркало тижня – 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/CULTURE/krasa_ridnih_simptomiv-23281.html
4. Бурлака В. Постмодернізм помер. Хай живе постмодернізм / В. Бурлака // Дзеркало тижня. – 2000. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://dt.ua/CULTURE/postmodernizm_pomer_hay_zhive_postmodernizm-23122.html
5. Грабович Г. Питання кризи й перелому в самоусвідомленні української літератури / Г. Грабович // До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка. – Київ, 1997. – С. 45.
6. Гундорова Т. «Бу-Ба-Бу», карнавал і кіч / Т. Гундорова // Критика. – 2000. – № 7–8. – С. 13–17.
7. Дроздовський Д. Атака пріонів, або штрихи до теорії клонування / Д. Дроздовський // Всесвіт. – 2006. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=165&Itemid=2
8. Дроздовський Д. Безкінечність анти естетики постмодернізму Д. Дроздовський // Дзеркало тижня. – 2005. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://dt.ua/CULTURE/bezkinechnist_antiestetiki_postmodernizmu-45397.html
9. Єшкілев В. Література як умовна стратегія:умови гри / В. Єшкілев // Дзеркало тижня. – 2001. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://dt.ua/CULTURE/literatura_yak_gumanitarna_strategiyaumovi_gri-25716.html
10. Іванишин П. Постмодернізм і національно-духовна ідентифікація / П. Іванишин // Українські проблеми. – 1999. – № 1–2. – С. 123–130.
11. Пахльовська О. Українська культура у вимірі «пост»: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм / О. Пахльовська // Сучасність. – 2003. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.traducionalist.info/forum/44-172-1>
12. Поліщук Я. Випробування постмодернізмом / Я. Поліщук // Критика. – 2002. – № 3 (53).
13. Семків Р. Молодь гряде / Р. Семків // Дзеркало тижня. – 2006. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://dt.ua/CULTURE/molod_gryade-46258.html
14. Терещенко І. Б. Субкультурні практики у літературному процесі 90-х років / І. Б. Терещенко // Ї. – 2005. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n38texts/ibt.htm>
15. Яровий О. Скажу як є / О. Яровий // Літературна Україна. – 2001. – №8 (4905). – 1.03. – С. 4–7.
16. Bolecki W. Polowanie na postmodernistów (w Polsce) / W. Bolecki // Teksty drugie. – 1993. – № 1. – S. 7–24.
17. Bolecki W. Postmodernizowanie modernizmu / W. Bolecki // Teksty drugie. – 1997. – № 1/29 (43/44). – S. 31–45.

18. Nasiłowska A. Lem i rozmyty postmodernizm w Polsce / A. Nasiłowska // Odra. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://odra.okis.pl/article.php/766>
19. Uniłowski K. Postmodernizm, poloniści i proza polska / K. Uniłowski // Fa-art. – 1994. – № 4. – S.4–14.
20. Uniłowski K. Postmodernistyczny kanon / K. Uniłowski // Opoka. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IC/rec_kanon_postmodern.html

Дарина Попіль

Национальные особенности рецепции постмодернизма в украинской и польской прессе

Рассмотрены генезис и становление постмодернизма в культурном пространстве Украины и Польши. Проанализированы особенности национальных вариантов рецепции постмодернизма в этих странах. Сравнено парадигмы рецепции украинского и польского постмодернизма в украинской и польской прессе.

Ключевые слова: рецепция, постмодернизм, пресса, медиа.

Daryna Popil

National Characteristics of Reception of Postmodernism in Ukrainian and Polish Press

The article discusses the genesis and formation of postmodernism in the cultural sphere of Ukraine and Poland. National variants of reception of postmodernism in Ukraine and Poland are analyzed. Paradigm reception of Ukrainian and Polish postmodernism in Ukrainian and Polish press are compared.

Keywords: reception, postmodernism, press, media.